

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Екатерина Салкова,
определена със Заповед 661 от 18.03.2022 г. на ректора на Югозападния
университет „Неофит Рилски“ за член на научното жури за публична защита
на дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен
„доктор“
на

Иван Любенов Аврамов – докторант по докторска програма „Наказателен
процес“, професионално направление 3.6. Право, научна област „Социални,
стопански и правни науки“, на тема:

„РАЗПОЗНАВАНЕТО КАТО СПОСОБ НА ДОКАЗВАНЕ – НАКАЗАТЕЛНО–ПРОЦЕСУАЛНИ АСПЕКТИ”

1. Биографични данни за докторанта и данни за докторантурата

Иван Любенов Аврамов е завършил висшето си юридическо образование в Югозападния университет „Неофит Рилски“ през 2003 г. От 15.01.2007 г. до 29.11.2020 г. последователно заема длъжностите младши разследващ полицай и главен разследващ полицай в ОДМВР – Благоевград и ГДНП – София. От 30.11.2020 г. до 29.08.2021 г. е кандидат за младши следовател при следствен отдел на Специализирана прокуратура и се обучава в НИП. От 30.08.2021 г. до момента е младши следовател в следствения отдел при Специализираната прокуратура.

Иван Аврамов е зачислен в задочна форма на докторантура по докторска програма „Наказателен процес“ в катедра „Публичноправни науки“ на 09.01.2017 г. Дисертационният труд е обсъден и насочен към защита пред научно жури от катедра „Публичноправни науки“ към Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“. От приложените документи се установява *съответствие с минималните национални изисквания* – представен е дисертационен труд и списък с 3 публикации по темата на дисертацията – доклад от международна конференция, публикуван в сборник с материали и две статии, публикувани в списание „Общество и право“ и в Годишника на Академията на МВР.

2. Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационният труд е в *обем 183 страници и съдържа 112 бележки под линия*. Библиографската справка включва *107 източници* (налице е повторение на две от публикациите – под № 34 и 35 и № 60 и 61), от които *77 на кирилица и 30 на латиница*, но като реален брой източници приемам *63*, на които има позоваване в текста. Дисертационният труд съдържа заглавна страница; благодарности, съдържание; увод; три глави; заключение, литература и приложение (анкета). В края

на всяка глава са изведени изводите от нея. Основната информация е нагледно представена чрез 33 схеми и фигури и 9 таблици.

Намирам темата за *актуална* и *значима*, предвид това, че разпознаването е сред традиционните способности на доказване, на които обаче няма посветено комплексно съвременно изследване, а същевременно е необходимо да се осигури яснота и достатъчно добра теоретична основа и нормативна уредба, защото разпознаването е сред действията, които не могат да бъдат повторени в случай, че бъдат опорочени. Още тук ще отбележа, че според мен втората част на заглавието на дисертационния труд се явява излишна, защото третата глава в него е посветена не на наказателнопроцесуалните аспекти на разпознаването, а на тактиката на разпознаването, като съдържанието ѝ обаче включва не криминалистическо, а социологическо изследване.

В **увода** накратко е обоснована актуалността на темата, посочени са целта, задачите, обекта, предмета и обобщена информация за съдържанието на трите глави.

Първата точка на **Глава първа** на дисертационния труд е озаглавена „Кратък исторически преглед на българското наказателнопроцесуално законодателство“, но всъщност съдържа преглед на основните понятия на доказателственото право. По мое мнение, този преглед се явява излишен, тъй като чрез дисертационните трудове се цели задълбочено изследване на конкретен проблем и отклоняването на вниманието от него чрез включването на обща информация от областта на наказателния процес затруднява постигането на тази цел. Още повече, че в рамките на 2-3 страници е невъзможно да се представи дори най-важната част от знанията по определен въпрос. Поради това намирам за излишни отклоненията от темата и във втората точка от Глава първа, посветени на положението и правата и задълженията на свидетелите и поемните лица – на тези въпроси са посветени редица изследвания, в които детайлно се изясняват проблемите, а верността на изводите е предпоставена именно от задълбочеността на анализа. Тази структурно обособена част е посветена на същността на разпознаването, но за читателя не става ясно каква е тя, вероятно поради отклоненията към други въпроси и към представяне на данни от емпирични изследвания, свързани с влиянието на различни фактори върху паметта. Третата (последна) точка от Глава първа е посветена на разграничаването на разпознаването от други действия по разследването. Намирам за уместно заглавието да се прецизира, като вместо „действия по разследването“ се ползва „способи на доказване“, защото именно това понятие се свързва със същността, а конкретното проявление на способите и то само в досъдебната фаза на процеса – в дейността на органите на досъдебното производство, се обозначава с термина „действия по разследване“. Следва да се прецизира и заглавието на фигура 3 („*Етапи на съдебния процес* в които е възможно откриването и запазването на фактически данни“), като се приведе в съответствие със съдържанието на фигурата, в която правилно се посочват стадият на досъдебното разследване и етапът на съдебното следствие. Тук отново се забелязва отклонение от темата (с. 32 – 70), свързано с представянето на отделни насоки на дейността при извършване на разпит, експертиза, оглед, претърсване и изземване, следствен експеримент, специални разузнавателни средства), вместо съпоставителен анализ, който е съвсем накратко изведен в таблицата на с. 70 – 72.

Глава втора е озаглавена „Процесуална уредба на разпознаването“ и започва с разглеждане на „юридически основания за извършване на разпознаването“.

Посочени са предметът на доказване, способите на доказване, принципи при проверката на следствените версии. Част от съдържанието отново е в отклонение от темата на дисертацията. Смятам, че работата би спечелила, ако вместо да се представят изразените от различните автори мнения по *различни* въпроси по компилативен начин, се представи научната дискуссия *по всеки* от важните засягани въпроси, като накрая се открие ясно и позицията на дисертанта. С чуждите мнения читателят би могъл да се запознае директно от първоизточника, затова е важно да се аргументира авторовата позиция, защото именно тя би дала основание за претенция за научен принос – например на с. 80 се сочи, че „При провеждане на действията в тази втора следствена ситуация, според Троянов, възниква въпрос от практиката, относно провеждането на разпознаването на лице по отношение на правата му на обвиняем, като *„при престъпления, които са с дискриминационен мотив, разпознаването следва да предхожда привличането на лицето в качеството му на обвиняем, което особено трябва да бъде приложимо при престъпления, засягащи личността, когато извършителят не е задържан“*.“, но след този цитат авторът не заявява своето мнение, поради което липсва „добавена стойност“. Втората част от Глава втора е посветена на подготовката на разпознаването и разпознаващите лица. В тази част последователно са представени съдебни решения, като би могло да се препоръча практиката да се групира по отделни въпроси и да се анализират противоречията по едни и същи въпроси. В следващата част на главата са разгледани видовете разпознаване – на живи лица, на труп, на предмети и животни, на помещение и участък от местност). Изложението в Глава втора завършва с разглеждане на условията за обективност на разпознаването и на дейността по съставяне на протокол за извършеното разпознаване. Правилно дисертантът се е насочил към разглеждане на съдебната практика, свързана с очертаване на случаите, в които протоколът се явява недопустимо доказателствено средство, но е желателно изводите в тази насока да се основават на анализ на повече от едно съдебно решение.

Глава трета е озаглавена „Тактика на разпознаването в наказателното производство“ са представени резултати от социологически проучвания. В резултат на проведено анкетно допитване до 159 респонденти (от които 68 % разследващи органи (вероятно тук не се включват следователите, които са изведени отделно), 8 % юрисконсулти, 7 % следователи, 6 % прокурори, 4 % съдии, 3 % адвокати, 2% съдебни деловодители, 1 % инспектори и 1 % разузнавачи), са направени съответни изводи, след обобщаване на отговорите на поставените въпроси относно: „необходимостта от промяна в процеса на разпознаване“, „необходимостта от повишаване на изискванията към поемните лица“, „предвидената процедура в НПК по доброволно предаване на веществени доказателства, без задължително участие на поемни лица“, „улесняване процеса, чрез аудио или видео запис на разпознаването и предоставянето му на разпознаващото лице, за повторно затвърждаване на мнението“, „приложимостта на тактиката за двойно анонимно разпознаване в българското наказателно производство, при която не само разпознаващият, но и служителят, който извършва разпознаването, не е наясно кое точно лице, респективно предмет, подлежи на разпознаване и кои от тях са сходни обекти“, „присъствието на психолог, по време на разпознаването“, „допълнителна информация, която следва да бъде предоставяната на разпознаващото лице, за улесняване на процеса“, „промяна в процедурата за изготвяне на протокола от разпознаването“, „необходимостта от промяна в използваните процесуални правила за провеждане на разпознаване“. В резултат на анализа са изведени три възможни области на подобрене, като част от „възможностите за усъвършенстване на

тактиката по разпознаването“: „поемни лица“, „разследващи органи“ и „ограничаване допускането на грешки от разпознаващите лица“. Смятам, че е необоснован направеният на с. 151 извод: „*Като слабост в действащото законодателство може да се определи факта, че НПК допуска процедура по доброволно предаване на веществени доказателства, без задължителното участие на поемните лица, което може да доведе до неполучаване на ефективно наказание на виновното лица и извършване на финансови загуби, поради провалени наказателни производства. С цел да се ограничи провалянето на наказателни производства, може да се обмисли вариант при който поемните лица да участват в процедурата по доброволно предаване на веществени доказателства.*“, защото, на първо място, видно от анкетното проучване, 87,7 от респондентите смятат, че липсата на изискване поемните лица да участват при доброволното предаване не е слабост на действащата уредба (с. 134), на второ място, не са представени и научни аргументи в подкрепа на тази теза и на трето място, неясна е връзката на това изискване с „неполучаване на ефективно наказание на виновното лица и извършване на финансови загуби, поради провалени наказателни производства“. Трудно е да се обоснове причинна връзка между налагането на ефективно наказание и неучастието на поемни лица при доброволното предаване, както и между настъпването на финансови загуби поради „провалени наказателни производства“, каквото и съдържание да се вложи в този израз, доколкото в една правова държава не може да се смята за провал на наказателното производство постановяването на оправдателна присъда.

В заключението накратко е очертано съдържанието на изложението.

3. Оценка на научните и научно-приложните приноси

Положително оценявам съобразяването на достиженията на когнитивната психология при провеждането на разпознаването, което, наред с проведеното социологическо проучване, придава интердисциплинарен характер на изследването. Доколкото в първите две глави докторантът следва по-скоро компилативен подход при представянето на мнения на различни автори по един или друг въпрос, като често засяганите въпроси са и в отклонение от темата на дисертацията, смятам, че като принос може да се оцени проведеното анкетно проучване и анализирането на резултатите от него, направени в третата глава. Данните от проведеното анкетно проучване и направените от докторанта изводи биха могли да послужат като основа за провеждане на научна дискусия по множество въпроси, свързани с разпознаването: относно необходимостта от въвеждането на допълнителни изисквания към поемните лица (впрочем тази необходимост е обоснована още през 1965 г. от проф. Вакарелски), относно ограничаването на възможността разследващият орган да повлияе върху разпознаващото лице, относно необходимостта от предоставяне или не на допълнителна информация на разпознаващия, относно въвеждането на възможност за затвърждаване на изявлението на разпознаващия след запознаване с направен запис на разпознаването, относно необходимостта от усъвършенстване на процедурата във връзка с идентифициране на звукове и др.

4. Оценка на публикациите по дисертацията

Докторантът има три публикации в периода на докторантурата, свързани с темата на дисертацията, чрез които е осигурена възможност за запознаване на научната общност в България с основни въпроси от дисертационното изследване.

5. Оценка на автореферата

Изготвеният автореферат в структурно отношение съдържа шест части: (1) Обща характеристика на дисертационния труд; (2) Обем и структура на дисертационния труд; (3) Съдържание на дисертационния труд; (4) Заключение; (5) Публикации по темата на дисертационния труд; (6) декларация за оригиналност. В първата част е обоснована актуалността на темата, посочени са методологията и методиката на изследване, обекта, предмета, работната хипотеза, целта и задачите на изследването, научните приноси и теоретичната и практическа значимост на изследването.

6. Критични бележки и препоръки

Могат да бъдат отправени както общи, така и конкретни бележки към дисертационния труд. Сред общите бележки на първо място е препоръката да се приведе библиографията в съответствие с цитиранията на съответните източници. Научната етика налага коректно отразяване в литературата на източниците, към които препраща съответното изследване, поради което следва да бъдат изключени от библиографията повече от една трета от посочените източници, на които няма позоваване в текста. От гл.т. на методологията следва да отбележа и необходимостта при дисертационните изследвания да се анализират теоретични източници и съдебна практика, като се избягват справочници и обща информация в интернет и медийни публикации, при които не се прилага научен инструментариум. Забелязва се липса на целенасоченост при подбора на ползваната литература. Отчитам, че е много по-времеемко да се търси литература в библиотеките, отколкото в интернет, но намирам за недопустимо да се цитира публикация в ДеФакто относно публикацията на акад. Павлов за правото на защита, вместо неговата публикация – този подход, освен че не гарантира правилното възприемане на авторовите тези, не позволява реалното отчитане на позоваванията на съответния труд и поради това влиза в колизия и с правилата на научната етика. Прави впечатление, че голяма част от ползваните източници са от интернет, което може би е сред обстоятелствата, довели до засилване на социологическия елемент в изследването и изместването на фокуса от наказателнопроцесуалната теория. Смятам, че е не само желателно, но и задължително при дисертационните изследвания, които винаги се свързват с научни приноси, да се съставя целенасочено библиографска справка, защото само задълбоченото познаване на изследванията на конкретен въпрос би могло да доведе до всеобхватен и точен анализ, който пък е предпоставка за верността на изводите. Спорно е доколко източниците, които са ползвани в труда, могат да представят сравнително цялостно картината на научните изследвания на въпросите от темата на дисертационния труд, още повече че голяма част от тях не попадат в полето на наказателния процес. Ползността на изследването би била извън съмнение и ако се задълбочи анализа на въпросите, които са от съществено значение за правоприлагането, но са разгледани на места съвсем схематично. Така например, на с. 17 се отбелязва, че според конкретно решение на ВКС „изготвянето на фотоалбум към протокола за разпознаване на лица не е задължително и липсата му не може да бъде основание за дискредитиране на това писмено доказателствено средство“, но би било полезно да се разграничат хипотезите на нарушения във формата на протокола от нарушения при реализиране на способа на доказване, и в зависимост от тях – коректното или неточното отразяване в протокола. При прочита на представения труд остава впечатление за известна хаотичност и непоследователност при представянето на информацията, като се засягат отделни въпроси (за версиите, свидетелите, поемните лица и т.н.), без включването им в ясна и последователна структура на изложението (това е причината и за редица повторения). Необходимо е при представянето на данни от емпирични проучвания да се отбелязва техният

източник (например относно влиянието на възрастта върху паметта (с. 29). Би било по-подходящо в дисертационните трудове да се изследват задълбочено въпросите от конкретната тема, тъй като представянето на обща информация по всякакви въпроси на наказателния процес е по-характерно за учебни помагала, а не за дисертационни изследвания. Като цяло, остава впечатлението за застъпеност в дисертацията по-скоро на инструментариума на социологията на правото, отколкото на наказателния процес или криминалистиката.

Освен конкретните бележки, които са включени по-горе, бих отправила препоръка към дисертанта за прецизиране на ползваната терминология. Например, на с. 13 се сочи, че действащият НПК „дефинира *следствените действия*, провеждани от разследващите органи, които могат да служат за доказателствени средства в наказателния процес“, но следва да се има предвид, че на първо място, действията по разследване, съответно съдебните следствени действия не могат да се отъждествяват с доказателствени средства, и на второ място, в досъдебната фаза на процеса действия по разследване може да извършва не само разследващият орган, но и прокурорът. Същото се отнася и за извода, че „спомените за лицето на извършителя са от основно значение за присъдата, съответно *оправданието*“ (с. 16, където очевидно се има предвид „оправдаване“), доколкото спомените са от значение за разкриването на истината, а присъдата може да бъде както осъдителна, така и оправдателна (а според проф. Михайлов – и освободителна). Трудно може да бъде споделен изводът, според който *същността на разпознаването* се отъждествява със *способност на разпознаващия да възприема* (на с. 15 и с. 73 докторантът сочи, че „Разпознаването е способността да се възприемат физическите характеристики на различни обекти“), тъй като от една страна, разпознаването изисква *не само възприемане, а и запаметяване и възпроизвеждане* на определени характеристики, а от друга страна, разпознаването е действие, а не способност, при това е сложно действие, което протича на три етапа. Всъщност неверността на този извод се забелязва при съпоставка още със следващите абзаци в изведените след Глава първа изводи, в които се сочи, че „органите на досъдебното производство, а в съдебното производство – съдът, който разглежда конкретното дело, предлагат на обвиняемия или свидетеля да разпознае лица или предмети, като преди да се извърши разпознаването...“, „основната цел на разпознаването е събирането на доказателства и проверка на съществуващите такива...“, „при извършване на разпознаване, разпознаващите лица предоставят информация...“ – от всичко посочено следва, че разпознаването като действие не може да се отъждестви със *способността да се възприемат* физически характеристики на обекти. Тук могат да се поставят множество въпроси, свързани с несъответствия между възприетото и възпроизведеното, съответно причините за това и последиците от същото, които обаче остават без отговор.

7. Заключение

В заключение, въпреки направените критични бележки и препоръки, може да се приеме, че представеният дисертационен труд покрива основните изисквания на ЗРАСРБ и ППЗРАСРБ, поради което препоръчвам на членовете на научното жури да гласуват положително за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ от Иван Любенов Аврамов в професионално направление 3.6. Право, докторска програма „Наказателен процес“.

Член на научното жури:

доц. д-р Екатерина Салкова